

УДК 94(477)«1953/1964»:378

Лук'яненко О. В.,
кандидат історичних наук, старший викладач
кафедри культурології, Полтавський національний
педагогічний університет ім. В. Г. Короленка
(Україна, Полтава), lukyanenko.ov@gmail.com

**«МІЙ ХАРАКТЕР НЕ ПІДХОДИТЬ ДЛЯ ВЧИТЕЛЮВАННЯ»:
ПРОФЕСІЙНЕ ПОКЛИКАННЯ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ
ВИШІВ УРСР ДОБИ «ВІДЛИГИ» (Ч. 1)**

Ілюструється еволюція профорієнтаційної роботи педінститутів УРСР періоду десталінізації (1953–1964 рр.). Застосування методу контент-аналізу педагогічної преси дозволило описати проблему свідомого професійного вибору: виявити «хвибність» вибору учительського шляху, порівняти бажання студентів їхати за розподілом на педагогічну роботу з ухваленням від неї.

Ключові слова: повсякдення, профорієнтація, працевлаштування студентів, вища педагогічна школа, десталінізація.

У нинішній Україні ринок формує попит на спеціаліста. У повоєнній УРСР попит визначався банальним браком кадрів у розореній лихоліттям країні. До часів «відлиги» незабезпеченість шкіл учителями дещо покращилася, хоча й залишалася далекою від ідеалу. Проте, ця розвідка не про кількісний склад шкіл республіки. Вона про тих, хто обирав місце біля класної дошки за покликком серце – вихованців педагогічних інститутів країни. Ми спробуємо дати аналіз офіційного образу учительського покликання, який намагалися витворити у Радянському Союзу. Одним із провідних творців цього була профільна періодична преса – газета «Радянська освіта». На її шпальтах упродовж 1953–1964 рр. з'явилося чимало публікацій, що демонстрували ставлення держави до студентського професійного вибору.

Звісно, найзначніший пласт статей мав демонструвати цілком свідомий вибір професійного майбутнього молодою людиною. Прикметно, що преса не вбачала за необхідне пропагувати осмислений потяг до учительства до другої половини 1950-х. Та й перший «ідеологічний залп» було зроблено поетичними роздумами студента Львівського педінституту П. Бубнія [1], а не зрізом опитувань, чи наслідками профорієнтації. Хоча, слід визнати, що інколи такі «поетичні одкровення» діяли успішніше за бюрократичні заходи. Молодий освітянин у своєму творі по суті описав головні проблеми педагогічного вибору тогочасної молоді. Найперша полягала у тому, що учительська стежка була привабливою найбільше для вихідців із сіл, а не великих мегаполісів. Друга – педінститут часто перетворювався на місце здобування диплома, а не на місце шліфування навичок за покликанням: «Я із села прийшов до тебе, / Любимий інституте мій! / Не тому, що з диплом треба / Людині бути молодій». Третя проблем крутилася навколо розподілу випускників і до неї ми повернемося трохи згодом: «Я хочу потім працювати / Нехай в найдальшому селі, / Бо й там допитливі малята / Чекають справжніх вчителів». Четверте питання, порушене юним поетом, стосувалося саме проблеми свідомого вибору учительської стезі. Тож, що пропонувалося вважати дійсно усвідомленим кроком, кого вважали ідеальним учителем? Перелік рис зводився до уміння самостійного навчання та любові до самовдосконалення, гуманістична парадигма навчання та любов до дітей, («Не тих, що з книгами не дружать, / Несуть нікчемні люди в клас, / Не тих, що холодно й байдуже / Дітей стрічають кожен раз»), виконання розпоряджень стосовно розподілу, відданість малій

батьківщині («Не тих, що всякою ціною / До міста рвуться із села. / Звідтіль, де стежкою прямою / До вузу юність моя йшла») та служіння великій Вітчизні з тим, що нині зветься самовигоранням учителя на робочому місці («А тих, що скрізь в усіх куточках / Вітчизну бачать, служать їй. / І учням, мов синам і дочкам, / Вогонь душі дарують свій») [1].

Чому проблема вибору студента стала такою актуальною лише у середині 1950-х? Напевне, демократизація суспільства брала верх і дозволила говорити вголос про задоволені негаразди. Школи довгий час комплектувалися не лише з випускників педагогічних інститутів, але й з класичних університетів. Останні заходили до класів відверто силуючи себе. Так, у жовтні 1957 р. обльво Сталінської області довго «терпіли» у себе «учителів проти волі», аж поки не стали звертатися до керівництва з проханням направляти на роботу виключно з педагогічних вишів. Ця історія стала одним із мотиваторів студентів Сталінського педінституту свідомо обирати професійний шлях [2]. З іншого боку, навіть ті вихованці педагогічних вишів, що цілком обдуманно обирали своє майбутнє, уже за учительським столом констатували таку ж безпорадність, яка була притаманна вихованцям університетів. Наприклад, випускник СумДПП 1956 р., а на той час уже учитель Коржівської середньої школи Роменського району Сумщини писав у жовтні 1957 р., що в перші тижні роботи самотужки виправляв помилки та заповнював прогалини у знаннях. Він витратив багато часу й енергії, бо підготовка випускника інституту була недостатньою. Проблема була саме у площині практичного. У виші мало проводили екскурсії, не знайомили із сучасною технікою, промисловим та сільськогосподарським виробництвом тощо [3].

У 1958 р. періодична преса звернулася не лише до актуалізації проблеми через особистий приклад окремих студентів. До нього стали долучати зовнішню політику та ідеологію. Прикладом було навчання Петра Нарівчого на фізматі Львівського ДПП, який з дитинства мріяв бути вчителем та оберігати «найдорожчий скарб суспільства» – дітей. Він мав одночасно з професією учителя ідеалізувати й радянську дійсність, яка «дозволила» вчитися людям на відміну від «панської Польщі» [4].

Іншим нововведенням 1958 р. стала реклама профорієнтаційної роботи. У згаданому вище СумДПП працював центр роботи з обдарованою молоддю. Через мережу гуртків та спецсемінарів інститут підшукував собі мотивованих абітурієнтів [5]. Мотивація бути вчителем мала б заступити всі інші потреби та бажання. Ідеалом мав би стати спеціаліст, який нехтував навіть рідною сім'єю заради професії. Зізнаємося, що за родом діяльності учитель і справді часто приносить родину на вівтар роботи. У 1960 р. це навіть віталосся. Студенти А. Солонський навіть присвятив цьому вірш «Маті». Прикметно, що матір'ю він називав не біологічну матір, а вчительку. Педагогічний виш мав стати не єдиним джерелом професійного натхнення. Постійний контакт із педагогічним досвідом мав відбуватися навіть у години відпочинку («І знов до болю рідне все й знайоме: / Зелені луки, гуси на ріці... / Не йду – лечу від станції до дому / З студентським чемоданчиком в руці»). Навіть зважаючи на поетичну форму викладу думок, акцент очевидний. Для молоді людини контакт з професійним наставником мав стояти на порядку вище родинних взаємин («Деся мати, певно, з двору виглядає,

/ І соняхи в кашкетах набакир... / А я, неначе в рідний, завертаю / До вчительки любимої у двір...») [6].

Найактивніше преса почала втручатися у формування позитивного професійного вибору студентів у кінці «відлиги». Звісно, вірші як ідеологічна зброя не поділися нікуди. Саме крізь них доносили нематеріальні (я б сказав духовні, якщо це можливо у матеріалістичному середовищі) мотиви педагогічного покликання. Прикладом слугує твір студента Запорізького ДПІ Микола Лиходіда. У 1962 р. його слова зазвучали на республіку зі шпальт «Радянської освіти»: «Свою мету, / Мов сонце, світлу бачу я: / Щоб, / В клас прийду учителем коли, / Мої думки / У серці у дитячому, / Немов сережки клена, / Проросли» [7]. Таким чином, якщо дозволите, стверджувалася вічність професійного покликання, його непідвладність часові – а це доволі потужний мотиватор молодим амбіційним людям.

Це важливо і з того боку, що на початку 1960-х рр. до педагогічних вишів вступила велика кількість так званих «виробничників», які до того з професією учителя зустрічалися лише сидючи за шкільними партами чи ведучи до школи своїх дітей. Актуальність покликання у професії стала явнішою. Аби побачити, що освіта перетворювалася на різнокольоровий клаптиковий килим, достатньо поглянути на одну із заміток з «Радянської освіти» за 1963 р. Кореспондент видання із захопленням констатував, що про 1 вересня «серед гомінкої, щасливої, радянської дівчорі» серед студентів Київського ДПІ іноземних мов мріяли колишні прикордонники Іван Льюльченко та Володимир Самокша, колгоспники Євдокія Литвиненко і робітниця взуттєвих фабрик Надя Шум та Любов Огородник [8]. Тут зауважимо лише, що серед хвилі виробничників був значний відсоток тих, хто переступи поріг педагогічного інституту, мріючи бути учителем. Однак, згодом оголилася проблема педагогічної непридатності більшості абітурієнтів. Хоча саме тоді виші почали «масований наступ» на свідомість своїх вихованців. Професійна орієнтація у стінах вишів розгорнулася з неабиякою силою. Скажімо, в Івано-Франківському ДПІ для цього створили систему профорієнтаційних стендів у корпусі та по аудиторіях. Серед засобів впливу були дошки з описом сьогодення шкіл («У школах області»), практичного боку роботи викладачів вишу у сфері середньої освіти («Допомога школі»), огляд педагогічної преси («Педагогічна інформація», «Новини педагогічної літератури» та «Науково-публіцистичні праці членів кафедрі педагогіки»). Особливе місце займав стенд «Студенти повідомляють». Це було дзеркало практики на Рівненщині, Луганщині, Волині та на Прикарпатті. Крізь нього можна було побачити як плюси підготовки, так і негаразди у формування майбутнього учителя [9].

Доволі цікавим виявився образ молоді людини в цілому та майбутнього учителя зокрема у поетичному змалюванні студента Ніжинського ДПІ Василя Щербаноса. У жовтні 1963 р. «Радянська освіта» надрукувала його вірш «Розмова з ровесником» [10]. Із нього можна відтворити загальні риси про професійне майбуття та повсякдення студента педагогічного вишу. Так, студентство попри юний вік розглядалося як одна з основ трудового народу на рівні з робітниками, колгоспниками та солдатами («Будівники, / Студенти і солдати, / Крилаті ровесники мої, / Своїх народжень / Пригадайте дати, / Скромненькі біографії свої»). Це було

повоєнне покоління двадцятилітніх молодих людей, яке отримало значний ідеологічний багаж у вигляді легенд про революційну осінь 1917 року та міфи про радянсько-німецьку війну 1941–1945 років (Що згадувать? / Ніхто з нас, / Котрим нині / Усього лиш по двадцять-двадцять-два, / Не штурмував / У ніч тривожну Зимній, / В боях за Волгу / Участі не брав»). Це – основа ідеологічного впливу не лише на підростаюче покоління, але й базис для створення радянського пантеону у головах самих студентів. Юнацтву годилося гордо зносити усі можливі поневіряння та труднощі, бо саме від них залежала подальша доля країни («Та з нас ніхто / На долю скарг не пише, / Нехай до нас / Ще слава не прийшла, / Але погляньте / Навкруги пильніше, / Які на нас / Чекають скрізь діла»). Молодий учитель разом з іншими радянськими громадянами мав закласти такий собі «Вічний комуністичний рейс» – квітучу оазу з-поміж загниваючого світу. Тим паче, що студентство уже поповнювало лави комуністичних бригад, які мали бути рушієм нового суспільства («Належить нам / Зробить квітучим садом / Радянську землю / На мільйони літ, / Комуністичні здружені бригади – / Це ж зримий / Комунізму первоцвіт»). З рештою, від юних сердець вимагалася робота за покликом серця. Вона мала бути щирою, надмірною, сповненою самопожертви та виклику наступним поколінням («Ровеснику! / Підвівшись на світанку, / Весь день не знаймо / Спокою рукам. / Щоб на могли / Позаздрити нащадки, / Як ми сьогодні / Заздримо батькам») [10]. Звісно, це не була пряма агітація за свідомий вибір професії учителя. Проте, з вірша стає зрозуміло висока планка, яку ставили перед педагогом ідеологи. І не всі студенти хотіли чи то могли нести цю відповідальність «освітянського месії» на собі.

Хоча тих, хто згодився, була й немала кількість. На початку 1960-х преса почала звертатися до агітації з використанням живих прикладів успішних освітян. У листопаді 1963 р. «зразковими» були названі 600 випускників Вінницького ДПІ, що стали відмінниками народної освіти. Кореспондент відверто називав їх «одержимими». Ця педагогічна одержимість, на його думку, мала одне глибоке джерело – Антона Францевича Машинського, декана факультету підготовки учителів 1–4 класів. Преса убила двох зайців одночасно. З одного боку, показали, що виші мали прищеплювати любов до професії прикладами з реального життя. З іншого – що перебування викладача у кабінеті не просто не заважає йому знати, що скоїлося у гуртожитку чи хто замість того, щоб бути на лекції, блукає по місту. Він має бути магнітом, до якого, що б не трапилося, тягнулися б студенти, щоб учитися в нього педагогічного хисту [11].

Роль живого прикладу в агітації за «вчительське майбутнє» дійсно ставала визначальною. Скажімо, в Івано-Франківську у січні 1964 р. виш організував спеціальну конференцію на тему «Вчитель у школі – що сіяч у полі». Окрім заслужених та відомих, на ній виступали й умотивовані студенти. Не даремно завідувач кафедри педагогіки Е. Гришин зауважив, що «хороший студент сьогодні – це маяк народної освіти у майбутньому» [12]. Для цього у періодиці почали змальовувати образ молоді людини, яка уже з інститутської лави готувала себе до роботи за вчительським столом. Приклади знаходили по всій території УРСР. У Сумському ДПІ такою виявилася Шура Титаренко, яка швидко стала загальною улюбленицею учителів і дітей Рожковицької

восьмирічкі у Середньо-Будському районі Сумщини. Четвертокурсниця окрім освітньої роботи, ще керувала танцювальним гуртком. Її слова мали стати дороговказом для інших: «Це любов до обраної професії, праця за покликанням, за велінням серця. А це – основа в будь-якій справі» [13]. Таке «веління серця» в окремих закладах програмували чи не щороку. Івано-Франківські освітяни, окрім згаданих вище періодичних конференцій, мали за традицію у травні проводити Свято учителя в обласному театрі. На ньому у якості реклами престижності професії давали слово успішним педагогам. Після них обов'язково заслуховували молодь, яка мала переконати аудиторію у своїй відданості справі та майбутній професії [14].

Загалом, на початку 1960-х вища школа перейшла від слів до дій. Наприклад. Ніжинські викладачі розуміли, що на I курси педінститутів часто приходили випадкові і байдужі до професії люди. Для фільтрації набору педагога обрали схему «школа-олімпіади-виш». Інститут мотивував та зацікавлював учнів-учасників предметних олімпіад на навчання [15]. З іншого боку долали проблему свідомого вибору майбутнього іншої педінститути. У 1964 р. Луганський виш організували безплатні курси в дия природничників та математиків. У Полтавський ДІП організував мережу самооплатних очних та безоплатних заочних курсів у Полтаві, Кременчуці, Карлівці, Лубнах та Миргороді. До речі, таким чином виші долали не лише проблему осмисленого навчання, але й набору як такого. Скажімо, в Луганську уже на 20 липня 1964 р. на 435 місць було подано 1400 заяв, 280 з яких надійшли від працюючої молоді. А у Полтавський виш – на 350 місць – 872 заявки (135 від молоді з виробництва). Проте, були місця, де молоді люди з точки зору держави неохоче йшли за покликанням здобувати учительську майстерність. У той самий період Херсонський педагогічний – на 300 місць було подано 477 заяв, а до Бердичіва 186 на 150 наявних місць [16]. Звісно, це можна потрактувати двоюко. З одного боку, Луганськ та Полтава з конкурсом три людини на місце мали чим пишатися. Проте, окрім свідомих майбутніх учителів, до них могли вступати пересічні шукачі диплому. Тому Бердичів та Херсон могли б мати рафінованіших освітан у майбутньому, які б поповнили школи країв.

Значну справу у процесі формування контингенту педагогічних вишів робити колишні випускники. Вони були безоплатною рекламою закладів на робочих місцях у найвіддаленіших селах областей. Так, у Ніжині більшість абітурієнтів 1964 р. були учнями колишніх випускників педінституту. Незрима пропагандистська робота колишніх студентів забезпечила вишій школі конкурс у 3 особи на місце – на 375 місць було подано більше 1 тис. заяв [17].

Звичайно, курси як система відбору «педагогічно здібних» не завжди виправдовували себе. У 1963 р. освітяни Черкаського педінституту робили все можливе для вияву та залучення до навчання якомога здібніших молодих людей. Педагогі їздили по школах області, закріплювали агітаторів за районами, відкрили очні й заочні підготовчі курси. Але того року на 100 місць фізико-математичного факультету подали 145 заяви – виш розраховував на в рази більше число. У 1964 р. було краще. Директор закладу О. Тканко зауважував, що окрім власне бажань самих педагогів, велику роль тут відіграло бажання дітей. Він називав молодь чутливим барометром, стрілка якого завжди повернута до всього важливого, цікавого та перспективного. Саме тому у 1964 р. виш на

25 місць хіміків-біологів отримав 418 заяв. Як зауважив очільник Черкаського ДІП, «ідеї хімізації народного господарства, незвідані та манливі перспективи великої хімії перегнули стрілку барометра в свій бік» [18]. Плюс для вишу одночасно був мінусом у профорієнтації. Якщо пригледитись, то студенти обирали спочатку хімію, а вже потім педагогічне покликання як своє майбутнє.

Можливо, саме тому у Дрогобичі виш запитував свого абітурієнта крізь вступний твір, чому той обрав професію педагога? Тим паче, що у більшості випадків молоді люди пояснювали свій вибір доволі банально. Одні говорили про своє бажання навчати дітей читати й писати, інші – мрією (!) працювати над учнівськими зошитами вночі. Не даремно викладачі вишу констатували зuboжіння думки та казенну холодність вступників. Молодь мала ділові позитивні якості. Проте, їй бракувало закоханості у трудову діяльність учителів [19].

Список використаних джерел

1. Бубній П. Мій шлях // Радянська освіта. – 19 січня 1957. – №2. – С.1.
2. Курдюмова О., Омеляненко І., Холодій Б. З досвіду перебудови викладання суспільних наук // Радянська освіта. – 16 лютого 1957. – №7. – С.4.
3. Стухіставець В. Слово до вузів // Радянська освіта. – 16 лютого 1957. – №7. – С.3.
4. Нарівчий П. Здійснена мрія // Радянська освіта. – 5 травня 1958. – №18. – С.3.
5. Чертков Й., Ляшенко Л. Підказане досвідом інституту // Радянська освіта. – 22 листопада 1958. – №47. – С.4.
6. Солонський А. Мати // Радянська освіта. – 29 червня 1960. – №52. – С.2.
7. Лиходід М. Кленові сережки // Радянська освіта. – 17 лютого 1962. – №14. – С.4.
8. Юзвенко Л. По-діловому // Радянська освіта. – 4 вересня 1963. – №70. – С.2.
9. Юзвенко Л. За кафедрою – практик // Радянська освіта. – 12 жовтня 1963. – №81. – С.2.
10. Щербоніс В. Розмова з ровесником // Радянська освіта. – 26 жовтня 1963. – №85. – С.1.
11. Ткаченко О. Одержимі // Радянська освіта. – 13 листопада 1963. – №90. – С.2.
12. Креховецький В. Щира розмова // Радянська освіта. – 4 січня 1964. – №2. – С.1.
13. Науменко І. Коли ти учитель за покликанням // Радянська освіта. – 4 січня 1964. – №2. – С.1.
14. Креховецький В., Гнесицький М. Народження традиції // Радянська освіта. – 29 травня 1964. – №43. – С.2.
15. Пінчук Т. Гідне поповнення // Радянська освіта. – 10 червня 1964. – №46. – С.2.
16. Капелюшник І. Педінститут і новий прийом // Радянська освіта. – 25 липня 1964. – №59. – С.2.
17. Новомінський А. Сила традицій // Радянська освіта. – 15 серпня 1964. – №64. – С.2.
18. Барометр покликання // Радянська освіта. – 19 серпня 1964. – №66. – С.2.
19. Стота О. Хто ти, молодий наставнику? // Радянська освіта. – 19 вересня 1964. – №75. – С.2.

References

1. Bubniy P. Miy shlyakh // Radians'ka osvita. – 19 sichnya 1957. – №2. – S.1.
2. Kurdyumova O., Omelyanenko I., Kholodiy B. Z dosvidu perebudovy vykladannya suspil'nykh nauk // Radians'ka osvita. – 16 lyutoho 1957. – №7. – S.4.
3. Stukhistavets' V. Slovo do vuziv // Radians'ka osvita. – 16 lyutoho 1957. – №7. – S.3.
4. Narivchyy P. Zdiysnena mriya // Radians'ka osvita. – 5 travnya 1958. – №18. – S.3.
5. Chertkov Y., Lyashenko L. Pidkazane dosvidom instytutu // Radians'ka osvita. – 22 lystopada 1958. – №47. – S.4.
6. Solons'kyu A. Maty // Radians'ka osvita. – 29 chervnya 1960. – №52. – S.2.

7. Lykholdid M. Klenovi srezhky // Radyans'ka osvita. – 17 lyutoho 1962. – №14. – S.4.
8. Yuzvenko L. Po-dilovomu // Radyans'ka osvita. – 4 veresnya 1963. – №70. – S.2.
9. Yuzvenko L. Za kafedroyu – praktyk // Radyans'ka osvita. – 12 zhovtnya 1963. – №81. – S.2.
10. Shcherbonis V. Rozmovy z rovesnykom // Radyans'ka osvita. – 26 zhovtnya 1963. – №85. – S.1.
11. Tkachenko O. Oderzhymy // Radyans'ka osvita. – 13 lystopada 1963. – №90. – S.2.
12. Krekhovets'kyi V. Shchyra rozmova // Radyans'ka osvita. – 4 sichnya 1964. – №2. – S.1.
13. Naumenko I. Koly ty uchytel' za poklykanniam // Radyans'ka osvita. – 4 sichnya 1964. – №2. – S.1.
14. Krekhovets'kyi V., Hnesyts'kyi M. Narodzhennya tradytsiyi // Radyans'ka osvita. – 29 travnya 1964. – №43. – S.2.
15. Pinchuk T. Hidne popovnennya // Radyans'ka osvita. – 10 chervnya 1964. – №46. – S.2.
16. Kapelyushnyk I. Pedinstytut i novyy pryom // Radyans'ka osvita. – 25 lypnya 1964. – №59. – S.2.
17. Novomins'kyi A. Syls tradytsiyi // Radyans'ka osvita. – 15 serpnia 1964. – №64. – S.2.
18. Barometr poklykannya // Radyans'ka osvita. – 19 serpnia 1964. – №66. – S.2.
19. Syuta O. Khto ty, molodyy nastavnyk? // Radyans'ka osvita. – 19 veresnya 1964. – №75. – S.2.

Лукуяненко О. В., Ph.D. in History, Senior lecturer of cultural sub-department in V. G. Korolenko Poltava National Pedagogical University (Ukraine, Poltava), lukyanyenko.ov@gmail.com

«My character is not suitable for teaching»: professional vocation of students of pedagogical institutes of the Ukrainian SSR of the «thaw» period (1)

The article illustrates the evolution of the career guidance of the pedagogical institutes of the Ukrainian SSR during the period of de-Stalinization (1953–1964). Application of content analysis of pedagogical the press allowed to describe the problem of conscious professional choice; to identify the «falsity» of choosing teacher's way and let compare the wish of students to go on educational work according to the distribution with avoidance of it.

Keywords: everyday life, career guidance, student employment, Higher Pedagogical School, de-Stalinization.

Лукуяненко А. В., кандидат исторических наук, старший преподаватель кафедры культурологии, Полтавский национальный педагогический университет им. В. Г. Короленко (Украина, Полтава), lukyanyenko.ov@gmail.com

«Мой характер не подходит для учительства»: профессиональное призвание студентов педагогических вузов УССР времён «оттепели» (1)

Иллюстрируется эволюция профориентационной работы пединститутах УССР периода десталинизации (1953–1964 гг.). Применение метода контент-анализа педагогической прессы позволило описать проблему сознательного профессионального выбора; выявить «ошибочность» выбора учительского пути, сравнить желание студентов ехать по распределению на педагогическую работу с уклонением от нее.

Ключевые слова: повседневность, профориентация, трудоустройство студентов, высшая педагогическая школа, десталинизация.

* * *

УДК 94(477.8)

Малярчук О. М.,

кандидат історичних наук, доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу (Україна, Івано-Франківськ), oleg.malyarchuk@gmail.com

СТРУКТУРА ТВАРИННИЦТВА КОЛГОСПІВ ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ РСР (1960–1990 РР.)

Доведено, що нове керівництво СРСР на чолі з Л. Брежнєвим на березневому 1965 р. пленумі ЦК КПРС проголосило глобальні стратегічні плани перебудови і піднесення сільського господарства. Увага акцентувалася на необхідності запровадження комплексу нових підходів до вирішення назрілих економічних проблем. Подолати кризу передбачалося значним збільшенням капітальних

вкладень, інтенсифікацією землеробства, зміцненням технічної бази колгоспів і радгоспів, підвищенням закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію, впровадженням нової системи планування, гарантуванням оплати праці колгоспників. Централізовані фінансові вкладення у сільське господарство республіки спонукали до інтенсифікації кормовиробництва, поліпшення годуння і утримування худоби. На середину 1960-х років у західних областях УРСР процес становлення «громадського тваринництва» здійснювався більш високими темпами, ніж у республіці. Підвищенню продуктивності тваринництва сприяло поліпшення породності стада, механізація і електрифікація трудомістких виробничих процесів. Зростання поголів'я худоби і підвищення її продуктивності забезпечило збільшення виробництва тваринницької продукції. Необхідно врахувати й той фактор, що в особистій власності громадян тут було більше тварин і птиці, ніж в інших регіонах республіки. Природно-кліматичні умови західних областей України настільки різноманітні, що тут розвивалися всі галузі тваринництва: скотарство, свинарство, вівчарство і т.д. Тваринництво західних областей УРСР розвивалося не на природній, а на штучній кормовій базі. Однак успіхи, досягнуті у 1960–1970 рр., вже на початку 80-х років минулого століття зменшуються і поступово відбувається занепад і повний розвал колгоспно-радгоспної системи.

Ключові слова: партійно-радянська влада, колгоспи, реформи, сільське господарство, тваринництво, комплексна механізація, кормова база.

Сьогодні, коли ми прагнемо осмислити минуле та знайти орієнтири на майбутнє, необхідно всебічно вивчати проблеми української ментальності, які сприяли державному відродженню. Настав час об'єктивно відтворити історію України на різних етапах, вільну від ідеологічних нашарувань та цензури. Адже допускаючи економічний розвиток села, радянський тоталітарний режим усіма наявним в його розпорядженні засобами прагнув не допустити політичного самовираження. Відсутність селянських політичних організацій ускладнювало знаходження спільної мови, вироблення загальної лінії щодо політики на селі. В радянські часи були здійснені певні господарські напрацювання. Попередній історичний досвід необхідно вивчати. Адже великі аграрні господарства можуть досягати високої ефективності за рахунок: впровадження нової техніки, досягнень науки, передового досвіду і максимального використання землі; кращої можливості реалізації, переробки і зберігання продукції та сировини. Однак переваги великих господарств необхідно розглядати в аспекті оптимальних розмірів, окремо для низинних і передгірських зон. Радянська практика господарювання щодо гірських колгоспів і радгоспів показала цілковиту їх нерентабельність. Програма концентрації та спеціалізації виробництва при оптимальних підходах може давати високі прибутки. За певними межами вступають у дію фактори, що знижують ефективність виробництва, – ріст адміністративно-управлінського апарату, збільшення транспортних витрат тощо. Такі господарства ведуться заради прибутку, а коли дохідна частина не компенсує витрат, без підтримки держави вони банкрутують. Проблеми невеликих господарств пом'якшуються за рахунок їх кооперації, поглиблення спеціалізації, інтеграції з різними підприємствами.

Українськими науковцями проаналізовано напрями, етапи, наслідки реформувань в аграрному секторі економіки України у ХХ – ХХІ ст. Це дослідження С. Живори [1], Н. Жулканич [2], М. Лендел [3], О. Малярчука [4], С. Падалко [5], В. Нечитайла [6] та багатьох інших. В соціально-економічному аспекті дослідниками розкрито динаміку змін в агропромисловому комплексі у процесі реформування форм власності та господарювання, утвердження нових організаційно-виробничих структур в сільському господарстві на сучасному етапі.

Березневий пленум ЦК КПРС (1965 р.) розглянув недоліки в аграрній політиці країни й окреслив подальші